

بازنمایی هویت در گزارش فوتبال جام جهانی در مقاطع مختلف زمانی

زهرا براتی^{۱*}، شهلا یغوبی^۲

۱. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، دانشگاه پیام نور

۲. مربی زبان‌شناسی، دانشگاه پیام نور

دریافت: ۱۳۹۷/۰۵/۳۰ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۷/۲۰

The Representation of Identity in Soccer World Cup Report at Different Periods

Zahra Barati^{1*}, Shahla Yaghoobi²

1. PhD Candidate in Linguistics, Payame Noor University

2. Instructor in Linguistics, Payame Noor University

Received: 2018/08/21 Accepted: 2018/10/12

Abstract

This study attempts to analyze the report of a sport reporter in two important historical periods through a sociolinguistic and discursive approach. The research aims to examine the impact of the socio-political environment on the narrating of sport reports to reveal the extent of the impact of a sport narration on the national identity construction. The research method is descriptive-analytical and research data are derived from the reports of the two games of the World Cup Iran-Australia (1998) and Iran-Spain (2018). The instances are the reporter's statements during the emotional moments of the game analyzed in three parts: "social actors", "actions", and "reactions". Then by applying identity-based approach by Van Leeuwen (1996), the quality and quantity of individual and national identity have been studied. In this research, the human variable-reporter was considered as a constant variable and social-political constraint of two different periods was considered as a dependent variable. The results indicate that under the influence of socio-political conditions, the discursive approach of a sport report shifted from highlighting the individual identities to highlighting the national identity. It was also shown that by using classification and relational categorization instead of nomination and individual mythology, individual identities can be marginalized in the favor of national identity being strengthened.

Keywords: Discourse analysis, Individual identity, National identity, Sport narration, Soccer.

*Corresponding Author: Zahra Barati
Email: z.barati@yahoo.com

چکیده

این پژوهش کوشیده است با رویکردی جامعه‌شناختی و گفتمانی به تحلیل روایت یک گزارشگر ورزشی واحد در دو دوره تاریخی بپردازد. هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر فضای اجتماعی و سیاسی موجود در جامعه بر نحوه روایت یک گزارشگر است تا میزان تأثیر و تأثر یک روایت ورزشی از ساختار هویت ملی آشکار گردد. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و داده‌های پژوهش برگرفته از گزارش دو بازی جام جهانی فوتبال ایران-استرالیا (۱۹۹۸) و ایران-اسپانیا (۲۰۱۸) است. نمونه‌های زبانی مورد بررسی، جملات گزارشگر در لحظات هیجانی بازی است که در سه بخش «کنش‌گرهای اجتماعی»، «کنش» و «واکنش» شرکت‌کنندگان به کنش‌ها مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. سپس با استفاده از رویکرد هویت‌دهی ون لیوون (۱۹۹۶) کیفیت و کمیت برجسته‌سازی هویت فردی و ملی در این نمونه‌ها مطالعه شد. در این پژوهش، متغیر انسانی -گزارشگر- به عنوان متغیر ثابت و مقتضیات اجتماعی و سیاسی دو مقطع زمانی مختلف، به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. نتایج حاکی از آن است که تحت تأثیر شرایط اجتماعی-سیاسی، رویکرد گفتمانی یک گزارش ورزشی می‌تواند از برجسته‌سازی هویت فردی به سمت برجسته‌سازی هویت ملی میل کند. همچنین، نشان داده شد که با بهره‌گیری از هویت‌دهی طبقه‌ای و نسبتی به جای نام‌دهی واسطوره‌سازی، می‌توان هویت‌های فردی را به نفع هویت ملی به حاشیه راند.

کلیدواژه‌ها: تحلیل گفتمان، هویت فردی، هویت ملی، روایت ورزشی، فوتبال.

* نویسنده مسئول: زهرا براتی

مقدمه

بسیار شبیه آن است: که مفهومی است پیوسته، خودکفا، تکامل یافته و در حال ظهور ... ما هرگز آنجا نیستیم، اما همیشه در راه ماست» (همان: همان‌جا). این منطق کنونی هویت هم‌اکنون در بسیاری از گفتمان‌های سیاسی، نظری و مفهومی مهم است.

بر این اساس، هویت ملی، پدیده‌ای نو و موضوعی جهانی محسوب می‌شود که تمامی حکومت‌ها می‌کوشند تا با بازنمایی آن موجبات انسجام ملی را فراهم آورند. از دیدگاه اندرسون^۵ (۱۹۹۱: ۷) این بازنمایی به وسیله مفهوم «جامعه تصور شده»^۶ تقویت می‌شود. او بر این باور است که ملت «محصول این تصور است که می‌تواند مردم را گرد هم آورد و کنش‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جامعه را معنی‌دار کند. در واقع، این حالت بهره‌گیری از حس اقتداری است که مردم خود را با آن هویت شناسایی می‌کنند» (همان: همان‌جا). او معتقد است که هویت ملی همواره پویا است، نه ثابت و ایستا.

مک کرون^۷ (۱۹۹۸: ۵۲) بر نقش «روایت» در بازنمایی هویت ملی تأکید می‌کند. از دیدگاه او روایت یک ملت برای ثبت در اذهان آن ملت ضروری است، حتی اگر این آگاهی با تاریخی ساختگی باشد. روایت یک ملت با تاریخ ملی، ادبیات، رسانه‌ها و فرهنگ محبوبشان گفته شده و بازگویی می‌شود که در کنار هم مجموعه‌ای از سلسله‌ها، تصاویر، چشم‌اندازها، سناریوها، نمادهای ملی و تشریفات را فراهم می‌آورد. او به یکپارچگی و تداوم هویت ملی و ازلی و ذاتی بودن آن اشاره می‌کند و بر این باور است که سیاستمداران، دولتمردان و رهبران از تمامی این نشانه‌ها در جهت خلق تاریخی مشترک و نمادهایی برای مردم بهره می‌گیرند.

همان‌گونه که در شکل‌گیری هویت‌ها دو عامل «آنچه هستیم» و «آن تفاوتی که با دیگران داریم» تأثیرگذارند، در شکل‌گیری هویت ملی نیز، علاوه بر عواملی مانند داشتن تصور خاص از ملت و خلق و گسترش مجموعه‌ای از نمادهای ملی، داشتن دشمنی مشترک نیز برای «غیریت‌سازی»^۸ ضروری است، زیرا تمایز و تفاوت، همانند یگانگی و همسانی، پایه‌های هویت را می‌سازند.

موضوع هویت^۱ یکی از مفاهیم بنیادین علوم اجتماعی است که از دیرباز ذهن انسان را به خود مشغول ساخته است. مسأله «کیستی و چیستی» همواره مورد توجه روان‌شناسان، جامعه‌شناسان، و تحلیلگران گفتمان قرار گرفته است. هویت، چه فردی باشد چه اجتماعی و چه ملی، چیزی است که ما در طول زندگی‌مان و طی تمام تعاملات و تبادلات اجتماعی خود، همواره در حال شکل‌دهی و تکامل آن هستیم. تحولات و اتفاقات سیاسی و اجتماعی، در برخی موارد، می‌توانند چنان هویت فردی^۲ و هویت ملی^۳ افراد را تحت تأثیر قرار دهند که باعث هر چه قوی‌تر شدن حس همبستگی، یکپارچگی و میهن‌پرستی آنان شوند و آنها را، علی‌رغم قومیت، جنسیت و باورهای دینی متفاوت، با هم همسو و هم‌مسیر و همدل کند. از آنجا که تحولات سیاسی و اجتماعی همواره بر گفتمان‌های حاکم بر جامعه و حتی روایت‌های ورزشی تأثیرگذارند، پژوهش حاضر می‌کوشد با روشی توصیفی-تحلیلی به بررسی روایت دو بازی فوتبال جام جهانی ایران - استرالیا (۱۹۹۸) و ایران - اسپانیا (۲۰۱۸) بپردازد. اگرچه گزارش‌های این دو بازی فوتبال توسط گزارشگری واحد روایت می‌شوند، اما ادبیاتی کاملاً متفاوت دارند. هدف از پژوهش این است که نشان دهد اولاً، رویدادهای اجتماعی و سیاسی چه تأثیری بر بازنمایی هویت‌ها دارند؟ ثانیاً، با بهره‌گیری از مؤلفه‌های هویت‌دهی ون لیوون^۴ (۱۹۹۶)، چگونه می‌توان کیفیت و کمیت برجسته‌سازی هویت فردی و ملی را در دو روایت مورد بررسی قرار داد؟

چارچوب نظری

هویت فردی، عبارت است از مجموعه خصوصیات، نگرش‌ها، باورها و صفات نیک و بد هر فرد که آن فرد را شکل می‌دهند. هال (۱۹۹۱: ۴۲) هویت را نقطه ظهور کنش‌های فرهنگی معرفی می‌کند و منطق قدیمی هویت را آنهایی می‌داند که از نظر فلسفی و روانشناختی برای ما آشناست. این منطق قدیمی هویت برحسب خاستگاه بودن "خود" و زمینه عمل است. و «گفتمان اخیر ما از "خود"

۵. Anderson
۶. imagined community
۷. McCrone
۸. antagonism

۱. identity
۲. individual identity
۳. national identity
۴. Van Leeuwen

هویت ملی و ورزش

«در میان عرصه‌های مختلف فرهنگی، ورزش با هویت ملی درآمیخته است و در نمایش و خلق هویت ملی سهم به‌سزایی دارد» (جاروی، ۲۰۰۳: ۱۳۹). حضور در رقابت‌های جهانی برای بسیاری از ورزشکاران فرصتی را فراهم می‌آورد تا به هویتی ملی افتخار کنند که متفاوت و گاه در تضاد با هویتی است که منتسب به آنند. ورزشکاران از هر قومیت و استانی گرد هم می‌آیند تا تحت لوای یک پرچم، سرود ملی بخوانند. برای هواداران، همراهی با «سربازان نماینده وطن» ساده‌ترین و پرشورترین روش ابراز هویت ملی، ملیت و یا هردوی آنهاست. «مردم آشکارا پیروزی و شکست‌های ورزشی را با احساسات ملی‌گرایانه و تجربیات برتری یا ناکامی‌های فردی و ملی مرتبط می‌کنند» (نای، ۲۰۱۳: ۷).

شکل مثبت تجربه هویت «ملت»، واکنش مردم در جریان بازی‌های ملی، المپیک و دیگر عرصه‌های بین‌المللی است. وقتی ورزشکاران مدال می‌گیرند، آنها و هم‌وطنانشان، در غرور ملی غرق می‌شوند. یونانی‌ها یک مثال شاخص در این زمینه هستند؛ آنها به آرمان المپیک به عنوان بخشی از هویت ملی خود می‌نگرند - نوعی میراث جمعی.

به دلیل محبوبیت رقابت‌های بین‌المللی و برخی از مسابقات و رویدادهای ورزشی خاص که حس ملی‌گرایی و میهن‌پرستی افراد به واسطه آنها برانگیخته می‌شود، سیاست‌مداران و گروه‌های سیاسی می‌کوشند تا از ورزش به عنوان ابزاری برای اهداف سیاسی خود استفاده کنند و، در نتیجه، آن را برای منازعات ملی به کنترل خود درمی‌آورند.

البته باید در نظر داشت که در کشورهای مختلف نگرش‌ها نسبت به ورزش متفاوت است. ارزش غالب در ورزش آمریکا، بیانگر «رؤیای آمریکایی» است، اما این مفهوم برای چین متفاوت است زیرا چین کشوری است که روزی به دلیل فقر شدید اقتصادی کشوری بیمار به حساب می‌آمد؛ بنابراین، اکنون می‌کوشد تا با برتری در میدانی ورزشی چهره‌ای قوی و کارآمد از خود ترسیم کند و خود را به عنوان یکی از قدرت‌های جهان امروز مطرح نماید. همین امر حتی باعث شده است چین در حوزه ورزش، خصوصاً برای حضور در جام جهانی فوتبال، سرمایه‌گذاری‌های کلانی انجام دهد.

بنابراین، سیاست‌گذاری در ورزش بر اساس بنیان‌های

فرهنگی و بر اقتضائات مکانی و زمانی استوار است؛ حتی نوع باور ملت‌ها در تلاش آنها برای کسب موفقیت در ورزش‌های تیمی بسیار تأثیرگذار است. به‌عنوان مثال، آلمانی‌ها تیم ملی فوتبال خود را «عقاب‌های آلمانی» می‌خوانند و بلندپروازی‌های قدرت‌طلبانه خود را در قالب روحیه تیمی و نام‌گذاری تیم ملی فوتبال خود ابراز می‌کنند.

تعصب ملی در کسب عناوین ورزشی در رشته‌های خاص ورزشی نیز بیانگر جایگاه قابل توجه هویت ملی در ورزش است. تعصب مردم ایران به کسب عنوان در رشته کشتی^۳، برگرفته از احساسات و عواطف تاریخی این ملت است و رویکرد کنونی به کسب موفقیت در ورزش‌های تیمی، به ویژه فوتبال، نشانگر عزم ملی، نه تنها در قهرمان‌پروری صرف، بلکه در تحقق کار گروهی است.^۴

گزارش‌های گزارشگران رشته‌های مختلف ورزشی نیز اغلب حال‌وهوای خاص خود را دارد. عبارت معروف «خسته نباشی دلاور، خدا قوت پهلوان» حال‌وهوایی کاملاً متفاوت از روایت‌های گزارشگران فوتبال دارد. درحالی‌که کشتی‌یادآور حس پهلوانی و جوانمردی نهفته در تاریخ این مرزوبوم است، فوتبال با حال‌وهوایی که در مقاطع مختلف زمانی متفاوت است، با ادبیاتی متناسب با شرایط زمانی جامعه روایت می‌شود.

رویکرد هویت‌دهی ون لیوون

فرکلاف^۵ (۱۹۹۵) گفتمان را کنشی اجتماعی^۶ توصیف می‌کند که در آن سه عنصر قابل توجهند:

۱. شرکت‌کنندگان در کنش اجتماعی که از آنها به عنوان «کنش‌گرهای اجتماعی»^۷ نام برده می‌شود.

۳. رشته‌های فوتبال و کشتی در میان تمام ورزش‌دوستان ایرانی نسبت به سایر رشته‌های ورزشی از اهمیت و طرفداران بیشتری برخوردارند. شاید به جرأت بتوان گفت محبوب‌ترین رشته‌های ورزشی فوتبال و کشتی هستند، و پس از آنها، در چند سال گذشته والیبال نیز در پی درخششی که تیم ملی ایران در لیگ جهانی داشت، توانست از نظر اهمیت جایگاه خوبی پیدا کند. منبع: <https://www.varzesh3.com/news/1429303/>

۴. دستمزد سالانه کارلوس کی‌روش به عنوان سرمربی تیم ملی ایران، دو میلیون و ۸۹۰ هزار دلار است، که پنجمین سرمربی گران‌قیمت تیم‌های شرکت‌کننده در جام جهانی ۲۰۱۸ به حساب می‌آید. این در شرایطی است که مرد پرتغالی، بنا بر آمار رسمی اعلام شده در حاشیه جام جهانی، سیزدهمین مربی گران‌قیمت برزیل در سال ۲۰۱۴ لقب گرفته بود. منبع: <https://www.mashregnews.ir/news/595089>

۵. Fairclough
۶. social action
۷. social actors

۱. Jarvie
۲. Nie

غیررسمی، که در آن فقط نام فرد ذکر می‌شود (مانند خداداد).
مقوله‌بندی: طبقه‌بندی بازنمایی کنش‌گرهای اجتماعی بر مبنای هویت و نقش مشترک آنها با سایرین است و دارای زیرمؤلفه‌های «نقش‌دهی»^۹، «هویت‌دهی»^{۱۰} و... است. هویت‌دهی، معرفی و بازنمایی کنش‌گرهای اجتماعی است براساس آنچه که هستند، نه بر اساس آنچه که انجام می‌دهند. هویت‌دهی دارای سه زیرمؤلفه زیر است: «هویت‌دهی طبقه‌ای»^{۱۱} که در آن کنش‌گرهای اجتماعی براساس طبقه‌بندی‌های اصلی بازنمایی می‌شوند که از آن طریق جامعه یا نهادی که کنش‌گر عضوی از آن است، بین او و دیگران تمایز قائل می‌شود. این طبقه‌بندی‌ها که برحسب قراردادهای طبیعی، فرهنگی و تاریخی تعریف شده‌اند، عبارتند از سن، جنس، محل زندگی، طبقه اجتماعی، ثروت، نژاد، قومیت، مذهب، گرایش جنسی و غیره. در «هویت‌دهی نسبتی»^{۱۲} بازنمایی کنش‌گرها براساس روابط شخصی، خویشاوندی یا کاری آنها با یکدیگر است و از طریق مجموعه بسته‌ای از اسامی که بیانگر این گونه روابط هستند، در زبان تجلی می‌یابد؛ مانند بچه‌های ما و بچه‌های ایران. درحالی‌که در «هویت‌دهی ظاهری» کنش‌گرهای اجتماعی را براساس ویژگی‌های ظاهری که منحصراً تعیین‌کننده هویت آنها در یک بافت خاص است، بازنمایی می‌کنند.

ب- تشخیص زدایی

براساس الگوی هویت‌دهی ون لیوون (همان)، در تشخیص زدایی کنش‌گرهای اجتماعی با مشخصه‌های غیرانسانی بازنمایی می‌شوند. تشخیص زدایی موجب می‌شود تا هویت یا نقش کنش‌گرهای اجتماعی به حاشیه رانده شده و مفاهیم ضمنی مثبت و منفی به کنش و کنش‌گران نسبت داده شود. تشخیص زدایی دارای دو زیرمقوله «انتزاعی کردن»^{۱۳} و «عینی کردن»^{۱۴} است. عینی کردن زمانی رخ می‌دهد که کنش‌گرهای اجتماعی به وسیله ارجاع به مکان یا چیزی بازنمایی شوند که ارتباط نزدیکی با مشخصات آنها یا با فعالیتشان دارد. به بیان دیگر، عینی کردن از طریق مجاز^{۱۵} صورت می‌گیرد و توسط اسامی

۲. فعالیت‌هایی که شرکت‌کنندگان در آن حضور دارند، که «کنش» نام می‌گیرد.
۳. عکس‌العمل‌هایی که شرکت‌کنندگان نسبت به سایر شرکت‌کنندگان یا سایر کنش‌ها از خود نشان می‌دهند، که تحت عنوان «واکنش»^۲ به آنها اشاره می‌شود.
ون لیوون (۱۹۹۵: ۷۴) نیز فعالیت‌هایی را که کنش‌گرها در آنها شرکت دارند به دو دسته «کنش» و «واکنش» تقسیم می‌کند. اصطلاح کنش به فرایندهای عینی، کلامی و رفتاری و اصطلاح واکنش به فرایندهای ذهنی اطلاق می‌شود. این پژوهش بر مبنای مولفه جذب که بخشی از الگوی هویت‌دهی ون لیوون (۱۹۹۶) است، به توصیف نقش کنش‌گران می‌پردازد. او مؤلفه‌های جذب را با اصطلاحات «تشخیص بخشی»^۳ و «تشخیص زدایی»^۴ توضیح می‌دهد.

الف- تشخیص بخشی

زیرمؤلفه‌های تشخیص بخشی را مشخص‌سازی^۵ و نام‌مشخص‌سازی^۶ تشکیل می‌دهند. در مشخص‌سازی، هویت کنش‌گر اجتماعی به نحوی مشخص و روشن نمایانده می‌شود، اما در نام‌مشخص‌سازی سعی بر آن است که کنش‌گرهای اجتماعی به صورت افراد یا گروه‌های نام‌مشخص و گمنام بازنمایی شوند.

مشخص‌سازی شامل مؤلفه‌های نام‌دهی^۷ و مقوله‌بندی^۸ است. نام‌دهی هنگامی است که کنش‌گرهای اجتماعی براساس هویت منحصر به فرد خود و با ذکر نام مورد ارجاع قرار می‌گیرند. اما اگر بر اساس هویت و نقش‌های مشترکی که با سایرین دارند بازنمایی شوند، مقوله‌بندی صورت گرفته است. به نظر می‌رسد نام‌دهی وسیله‌ای برای برجسته‌سازی هویت فردی و مقوله‌بندی برای برجسته‌سازی هویت گروهی و به حاشیه راندن هویت فردی است.

نام‌دهی از طریق اسامی خاص در یک زبان تجلی می‌یابد و دارای انواع زیر است: رسمی، که در آن تنها نام خانوادگی افراد ذکر می‌شود (مانند عابدزاده)؛ نیمه‌رسمی، که در آن نام و نام خانوادگی افراد ذکر می‌شود (مانند کریم باقری)؛ و

۹. functionalization
۱۰. identification
۱۱. classification Identity
۱۲. relational identity
۱۳. abstraction
۱۴. objectivation
۱۵. metonymy

۱. action
۲. reaction
۳. personification
۴. impersonification
۵. determination
۶. indetermination
۷. nomination
۸. categorization

است و شرکت‌کنندگان در گفتمان کنش‌گران اجتماعی‌اند. با توجه به این که در پژوهش حاضر قرار است تأثیر فضای اجتماعی و سیاسی بر گفتمان رایج و به ویژه روایت ورزشی یک گزارشگر مورد بررسی قرار گیرد، بررسی رویدادهای چند دهه اخیر ضروری به نظر می‌رسد. پس از آن بر مبنای رویکرد ون لیوون (همان) به بازنمایی کنش‌گران اجتماعی، قهرمانان تیم ملی فوتبال، از منظر گزارشگر ورزشی پرداخته خواهد شد.

نگاهی به رویدادهای ایران در دهه‌های ۷۰ و ۹۰

به باور امانیان:

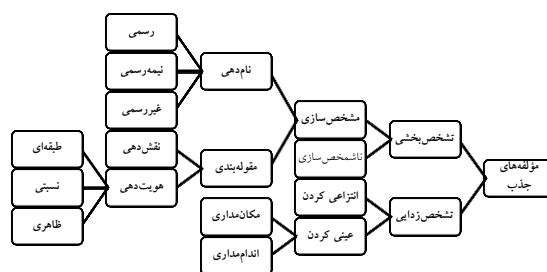
«پس از پیروزی انقلاب اسلامی، جامعه ایران در یک حالت آنومی^۳ قرار داشت. وقوع جنگ و بسیج توده‌ها تا حدودی بحران هویت را رفع نمود و مشارکت توده‌های مردم را نیز شکل داد. جنگ به فرایند تجدیدسختی و ایدئولوژیک کردن فضای جامعه کمک به‌سزایی نمود. گسترش مراکز آموزشی، به ویژه دانشگاه آزاد اسلامی در اواخر دهه ۶۰ و ۷۰ تحولات شگرفی را در طبقات اجتماعی، دگرگونی در خاستگاه خانواده‌ها و نیروهای اجتماعی و در نهایت تغییر گروه‌های مرجع به وجود آورد. بسیاری از فرزندان طبقات پایین و طبقات متوسط شهری، با برخورداری از آموزش‌های عالی، خود را به عنوان یک موجودیت و هویت مؤثر اجتماعی مطرح نمودند.» (امانیان، ۱۳۸۸: ۲۲۰-۲۲۱)

اما حال و هوای دهه ۹۰ و به ویژه سال ۱۳۹۷ کاملاً متفاوت است. از یک سو فشارهای خارجی -شامل خروج آمریکا از برجام (توافق ایران با کشورهای موسوم به گروه ۱+۵ درباره برنامه هسته‌ای)، تحریم‌های گسترده اقتصادی آمریکا علیه ایران و، در نتیجه، فشارهای اقتصادی شدید به دولت و ملت ایران- و از سوی دیگر چالش‌های داخلی، وحدت و یکپارچگی جامعه را تهدید می‌کند. امانیان این چالش‌ها را در سه سطح نخبگان، سطح میانی و سطح مردم عادی دسته‌بندی کرده است. سطح اول، عدم وحدت نظر نخبگان در باب مسائل مختلف از جمله توسعه و وجود مراکز متعدد تصمیم‌گیری؛ در سطح میانی گرایش‌های پراگماتیستی و آرمان‌گرایانه که در نهایت به بحران‌های اجتماعی مانند فرار

ذاتی که مشخصه انسان جزء مشخصه‌های معنایی آنها نیست، در زبان تجلی می‌یابد. عینی کردن دارای زیرمؤلفه‌های مکان‌مداری^۱ و اندام‌مداری^۲ و... است.

در مکان‌مداری، کنش‌گرهای اجتماعی در یک بافت معین از طریق ارجاع به مکانی بازنمایی می‌شوند که رابطه نزدیکی با آن دارند. برای نمونه ایران (جانشین تیم ملی فوتبال ایران) می‌شود. در اندام‌مداری، کنش‌گرهای اجتماعی از طریق ارجاع به اعضای بدن که معمولاً با نام صاحب عضو همراه است، بازنمایی می‌شوند.

تصویری کلی از الگوی ون لیوون (۱۳۹۶) را در نمودار شماره (۱) می‌توان دید.

نمودار ۱. بخشی از الگوی هویت‌دهی ون لیوون (۱۹۹۶)

روشی پژوهشی

پژوهش حاضر توصیفی تحلیلی است و داده‌های آن برگرفته از متن گزارش دو بازی فوتبال، یکی ایران - استرالیا در مرحله مقدماتی جام جهانی ۱۹۹۸ و دیگری ایران - اسپانیا در جام جهانی ۲۰۱۸ است. نمونه‌های زبانی مورد بررسی که عمدتاً جملات گزارشگر در تعریف و توصیف بازیکنان ایرانی و تیم ملی ایران بود، در دو گزارش جمع‌آوری شد و سپس در سه بخش «کنش‌گرهای اجتماعی»، «کنش» و عکس‌العمل‌ها یا «واکنش» شرکت‌کنندگان به کنش کنش‌گران تحلیل شد و چگونگی هویت‌دهی به کنش‌گران بر اساس چارچوب تحلیلی ون لیوون (همان) مورد بررسی قرار گرفت.

در ابتدا به شیوه هویت‌دهی بازیکنان تیم ملی فوتبال ایران در دو بازی و سپس به راهبرد گفتمانی گزارشگر در هویت‌دهی به تیم ملی و ایران و ایرانیان پرداخته می‌شود.

تحلیل داده‌ها

همان‌گونه که پیشتر گفته شد، گفتمان یک کنش اجتماعی

۳. آنومی اصطلاحی است که امیل دورکهایم جهت بیان وضعیت جوامع در حال گذار به کار برده است، که در آن هنجارها، ارزش‌ها و... همواره در معرض نقد و تغییر قرار دارد و جامعه در حالت بی‌شکل آماده هنجارشکنی و سنت‌شکنی است (امانیان، ۱۳۸۸: ۲۳۱-یادداشت شماره ۱۵۹).

۱. specialization
۲. somatization

مغزها، جنبش‌های اجتماعی و... مبدل شده است؛ و در سطح سوّم، فقر و شکاف طبقاتی و در نتیجه بی‌تفاوتی سیاسی و حرکت‌های گریز از مرکز (۱۳۸۸: ۲۱۱).

نگاهی به انتخابات ریاست جمهوری در سال‌های ۷۶ و ۹۶ نیز می‌تواند تا حدودی شرایط اجتماعی و سیاسی این دو مقطع را روشن سازد.

از لحاظ مشارکت سیاسی و اجتماعی نیز، جامعه ایرانی فراز و نشیب‌های زیادی را پشت سر گذاشته است. ایران در سال ۷۵ در حالی برای ورود به عرصه جام جهانی آماده می‌شد که در هفتمین دوره ریاست جمهوری نزدیک به ۸۰ درصد واجدین شرایط در انتخابات ریاست جمهوری شرکت کرده بودند و از این تعداد ۷۰ درصد به رئیس‌جمهور منتخب رأی داده بودند (در مجموع ۵۷٪ واجدین شرایط). در حالی که تعداد شرکت‌کنندگان واجد شرایط در انتخابات در سال ۱۳۹۶ به ۷۳ درصد کاهش یافته بود و از این میان تنها ۵۷٫۴ درصد به رئیس‌جمهور منتخب رأی دادند (مجموعاً ۴۳٪ واجدین شرایط).^۱

بدین ترتیب گزارش بازی تیم ملی فوتبال ایران در بازی‌های جام جهانی فوتبال ۱۹۹۸ و ۲۰۱۸ از سه جهت شایان توجه است. نخست، از نظر زمانی هر دو مقطع، از لحاظ سیاسی و اجتماعی نقاط عطف به حساب می‌آیند. از جنبه رویدادهای ورزشی نیز، هر دو بازی اهمیت ویژه‌ای برای مردم ایران داشتند. نکته مهم دیگر در انتخاب این دو بازی این است که گزارشگر هر دو بازی شخص واحدی بود. جواد خیابانی مجری و گزارشگر نام‌آشنای ورزشی، که هر دو بازی را با شور و هیجان و ادبیات خاصی گزارش کرده بود، به عنوان متغیر ثابتی برای انجام این پژوهش در نظر گرفته شد.

خیابانی که متولد ۲۷ آبان ۱۳۴۵ در شهر کرج و دانش‌آموخته دانشکده تربیت دبیر فنی تهران در سال ۱۳۶۴ در رشته مهندسی متالورژی است، فعالیت در صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران را در سال ۱۳۷۲ با شرکت در برنامه‌ای به نام «آنچه شما خواسته‌اید» آغاز کرد. این برنامه مخصوص کسانی بود که دوست داشتند مسابقات ورزشی را گزارش کنند. او در این برنامه به عنوان اولین نفر برگزیده شد و در طی چند هفته به عنوان گزارشگر ثابت همان برنامه، کار خود را در تلویزیون آغاز کرد و رفته‌رفته در سایر برنامه‌های ورزشی تلویزیون نیز حضور پیدا کرد.^۲

وی بعد از دو گزارش موفقش در بازی‌های ایران - استرالیا در جریان مسابقات مقدماتی جام جهانی ۱۹۹۸ و ایران - آمریکا در جریان رقابت‌های جام جهانی ۱۹۹۸، که هر دو بازی با بُرد ایران به پایان رسید، موفق شد در سال ۱۳۷۷ جایزه بهترین گزارشگر فوتبال صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران را دریافت کند. او همچنین در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۶ به عنوان بهترین مجری برنامه‌های ورزشی انتخاب شد. بدین ترتیب، در سال ۱۳۹۷ نیز گزارش بازی مهم ایران و اسپانیا به او سپرده شد.

گزارش نخست: روایت خیابانی از بازی ایران - استرالیا (۱۹۹۸)

بینول^۳ (۲۰۰۵: ۴) معتقد است که «نه تنها حکومت‌های استبدادی، بلکه حکومت‌های مردم‌سالار نیز از ورزش برای تبلیغات به منظور افزایش قدرت ملی بهره گرفته‌اند». در این میان فوتبال به عنوان رابطی اجتماعی برای متحد کردن مردم به کار می‌رود. فوتبال این قدرت را دارد که آرمان‌های یک جامعه را به وسیله قهرمانانی که می‌جنگند تا شناخته شوند، نمادین کند.

در این گزارش در خصوص کنش و کنش‌گران، برجسته‌سازی هویت فردی و درخصوص واکنش شرکت‌کنندگان، مفهوم‌سازی بر مبنای غیریت‌سازی صورت گرفته است.

۱- کنش و کنش‌گران: گزارشگر در اغلب موارد بازیکنان را به عنوان یک اسطوره و قهرمان، با القابی مورد تعریف و تمجید قرار می‌دهد. وی در روایت بازی بیشتر از نام‌دهی رسمی بهره می‌گیرد.

الف) نام‌دهی

- در همین ابتدای بازی اولین ضربه شماره ۱۰ استرالیا رو عابدزاده مهار می‌کند.
- عابدزاده یک‌دستی توپ رو مهار می‌کند و کار قشنگی می‌کند که باعث افزایش روحیه تیم ایران خواهد شد.
- عابدزاده اشاره می‌کند که خط دفاعی باید خوشحال‌تر باشه.
- عابدزاده به زیبایی از دروازه خارج می‌شه و توپ رو مال خود می‌کند.

۱. <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1396/01/28/1379660>

۲. <http://www.biographyy.ir/1393/03>

۳. Bainvel

ایرانی، متفاوت از دیگران است. او در گزارشش، گاهی اوقات او را به صورت نیمه‌رسمی، با نام و نام خانوادگی ولی بیشتر اوقات با نام خطاب می‌کند. از دیدگاه ادب مثبت و منفی، هنگامی که از نام خانوادگی استفاده می‌شود از ادب منفی و نشان دادن فاصله میان گوینده و فرد مخاطب استفاده می‌شود و هنگامی که در خطاب قرار دادن فرد، نام کوچک وی استفاده می‌شود، ادب مثبت لحاظ می‌گردد و سعی در بیان صمیمیت و نزدیکی میان گوینده و مخاطب است. او همچنین خداداد عزیزی را با عناوینی چون «مرد ریزنقش و تکنیکی»، «بهترین بازیکن فوتبال آسیا» و «غزال تیزپای فوتبال ایران» توصیف می‌کند.

هری کیول در بازی رفت در تهران دروازه ایران رو باز کرد هر چند که خداداد عزیزی مرد ریز نقش و تکنیکی تیم ایران کار رو به تساوی کشوند.

این بازیکن، خداداد، بهترین بازیکن فوتبال آسیا که در بازی رفت هم گل زیبایی زد.

خداداد خیلی خوب بازی کرده و یکی دو تا از بازیکن‌های خط دفاع استرالیا رو به خوش مشغول نگه داشته.

این خداداد عزیزی است. غزال تیزپای فوتبال ایران

خداداد عزیزی باز هم روی زمین توپ رو تو دروازه می‌کنه.

خداداد به دنبال توپ
.....

بردن توپ به کناره‌ها کاری که خداداد، تهمی و دایی باید انجام بدن.

گزارشگر در خطاب قرار دادن کریم باقری نیز از نام‌دهی رسمی و غیررسمی استفاده می‌کند. توصیف وی از این بازیکن به عنوان «غایب بزرگ میدان در تهران»، او را به عنوان مهره‌ای تأثیرگذار بازنمایی می‌کند و با دادن لقب «دلاور آذربایجانی» هویت قومی او مورد تأکید قرار می‌گیرد. در کنار هم قرار دادن این دو توصیف او را به عنوان فردی بازنمایی می‌کند که با داشتن هویتی قومی، اسطوره‌ای ملی به شمار می‌آید. او همه جای زمین بازی را پوشش می‌دهد تا به کمک هموطنان دیگرش بیاید و نهایتاً این اسطوره ملی، باعث شکست حریف و فروریختن دروازه‌اش می‌شود.

و حالا کریم باقری بازیکنی که در تهران «غایب بزرگ میدان» نام گرفت اینجاست که کریم بازیکن

عابدزاده پرواز دیدنی انجام داد... نگاه کنید چه پرش زیبایی کرد.

باز هم عابدزاده باز هم عابدزاده و توپی که مهار می‌کنه - عابدزاده عقاب آسیا.

سعداوی یکی از بازیکنان بسیار مؤدب و محبوب تیم ماست.

سعداوی یکی از شوت‌زنان برتر ماست که اگر رو توپ سوار بشه می‌تونه گل‌های خیلی خوبی بزنه.

همکاری سعداوی و مهدوی کیا در بازی رفت دیدنی بود. سعداوی از راست برای ایران....

سعداوی به کار خوب انجام میده... پاس به عقب.

باز هم حمله به سمت دروازه ایران... و باز هم سعید سعداوی که خوب دفاع کرد و اجازه نداد دروازه باز بشه.

پیروانی اجازه نمی‌ده اون بازیکن توپ رو دنبال کنه.

پیروانی با بینش خوب خودش توپ رو به کرنر می‌فرسته..

دایی به دنبال توپ با اون قدرت بدنی خوب خودش...

دایی می‌تونه مدافع مقابل خودش رو جا بذاره.

حمید استیلی مرد جنگنده، پرنفس و خوش استیل تیم ایرانه که در خط میانی برای تیم ایران کار می‌کنه.

استیلی آروم می‌کنه بچه‌ها رو او بازیکن باتجربه‌ای است و تجربه بارها بازی در خارج از کشور رو داره.

شاهرودی موفق عمل می‌کنه... توپ رو می‌گیره.

مهدی پاشازاده ضربه به مو قعی زد. اگر نمی‌زد برای بار سوم بازیکن شماره ۱۰ دروازه ایران رو باز می‌کرد.

پاشازاده با ضربه سر توپ رو به کرنر می‌فرسته.

خاکپور آخرین مرد خط دفاعی تیم ماست.

حرکت زیبای تهمی، بازیکنی که می‌تونه بازی رو نگه داره.

ضربه سر پیروانی نمی‌ذاره هری کیول توپ رو تصاحب کنه. گزارشگر مهدوی کیا را «تیزپا و خزنده» معرفی می‌کند؛

اسطوره‌ای دیگر از تیم ملی ایران که می‌تواند برای دشمن خطرناک باشد و دروازه حریف را تهدید کند.

مهدوی کیا تیز پا و خزنده به سمت دروازه استرالیا خیز برداشت.

مهدوی کیا چون یک بازیکن تیزپا به سمت دروازه استرالیا حرکت می‌کنه.

مهدوی کیا بالاخره تونست یکی از اون کارهای عالی خودشو انجام بده و باعث فرو ریختن دروازه استرالیا شد.

واقعا باید آفرین گفت به مهدوی کیا ...

نگاه گزارشگر در خصوص خداداد عزیزی، دیگر بازیکن

- شماره ۶، ذالیک رو سرنگون می‌کنه.
- کریم باقری این دلاور آذربایجانی دروازه تیم استرالیا رو در خاک استرالیا گشود.
- کریم باقری دروازه استرالیا رو فرو ریخت اون هم در مقابل ۶۰۰۰ تماشاگر واقعاً بی‌ادب استرالیایی.
- باقری اشاره می‌کنه که توپ رو به من بدید.
- باقری، شاهرودی، پاشازاده می‌خوان توپ رو بریزن رو دروازه.

ت) تشخیص زدایی و مکان‌مداری

گزارشگر به جای تیم ملی فوتبال استرالیا، کشور استرالیا نام می‌برد و از مجاز کل به جای جزء بهره می‌گیرد. به این ترتیب، از راهبرد مکان‌مداری و تشخیص زدایی به جای بیان هویت فردی بازیکنان این تیم استفاده می‌کند تا نشان دهد گذر از سد دشمنی به نام استرالیا برایش مهم است و نه مطرح نمودن سربازان دشمن.

۲- واکنش

گزارشگر از یک سو به هویت مذهبی و ملی تماشاچیان ایرانی اشاره می‌کند و از سوی دیگر «بی‌ادبی، بی‌نزاکتی و حرکات غیرانسانی تماشاگران استرالیایی» را متذکر می‌شود. چنین به نظر می‌رسد که بعد از مدت‌ها غیبت تیم ملی ایران در عرصه جام جهانی، قرار است در بازی‌های ۱۹۹۸ از طریق فوتبال، ویتربینی از ویژگی‌های فردی و اجتماعی این ملت در معرض دید جهان قرار گیرد. در این ویتربینی بهترین ابزار هویت‌دهی، غیریت‌سازی است.

- (بعد از پاره کردن تور دروازه ایران توسط تماشاگر استرالیایی) در تهران نشان داده شد که چگونه اخلاق اسلامی - انسانی تماشاگران عزیزمان در ورزشگاه آزادی به منصفه ظهور رسید و حالا در اینجا چیزهایی که استرالیایی‌ها به ما نسبت می‌دادند، خودشان انجام می‌دهند. با حرکاتی غیرانسانی در زمین و در ورزشگاه مسائل غیراخلاقی ایجاد کردند.

- وقتی سرود ایران نواخته شد، تماشاگران استرالیایی با بی‌ادبی و بی‌نزاکتی تمام سوت زدند؛ ولی در تهران ۲۰ هزار تماشاگر مؤمن و مسلمان با احترام و سکوت به سرود ملی استرالیا گوش دادند و به احترام سرودشان ایستادند.

- دروازه‌بان استرالیا از محبت و مهمان‌نوازی ایرانی‌ها صحبت می‌کنه و می‌گه سفرش به ایران رو هرگز فراموش نخواهد کرد.

- استرالیایی‌ها ناجوانمردانه همه شرایط رو برای شکست ایران فراهم می‌کنن.

ب) نام‌دهی (بازیکنان استرالیا و ایران)

گزارشگر برای نشان دادن برتری بازیکنان ایران، ابتدا به تعریف و تمجید عملکرد بازیکنان استرالیا و سپس ناکام ماندن تلاش‌های آنها در مقابل دلاوران وطن اشاره می‌کند و به این ترتیب توانمندی بازیکنان ایرانی را در کنترل بازی یادآور می‌شود.

- ویدوکا با شماره ۱۰ خوب کار می‌کنه ولی در مقابلش رضا شاهرودی اونو متوقف می‌کنه.
- اسلیتر توپ رو خوب می‌فرسته به سمت دروازه، ولی خاکپور بهتر از او عمل می‌کنه.
- مارک بوسنیچ دروازه‌بان باتجربه‌ای است؛ اما دو بار مغلوب دلاوران کشور ما شد.
- مارک بوسنیچ مغموم و مقهور حرکت زیبای خداداد شد.
- هری کیول در بازی رفت در تهران دروازه ایران رو باز کرد هر چند که خداداد عزیزی مرد ریزنقش و تکنیکی تیم ایران کار رو به تساوی کشوند

پ) هویت‌دهی طبقه‌ای و نسبتی

با اضافه کردن مستقیم نام ایران به تیم، به جای تیم ملی فوتبال ایران، تمام بازیکنان تیم ملی به عنوان یک شخص واحد که دارای روحیه‌ای شکست‌ناپذیر است، در نظر گرفته شده‌اند.

- روحیه تیم ایران به راحتی شکستنی نیست...
- گزارشگر با توصیف کردن بازیکنان تیم ملی به عنوان «بچه‌ها» و «بچه‌های ما»، اعضای تیم ملی را فرزندان خانواده وطن می‌نامد:
- در فوتبال همیشه برد و باخت بوده.....مهم حضور جوانمردانه‌ای است که در این بازی‌ها بچه‌ها بخوبی از خود نشان دادند.

پاس، عقب، فرصت برای این کار، فرصت برای تیم ایران.

- این بچه‌ها بهترین‌های فوتبال ما هستند.
- برگشت توپ از بچه‌های ایران.
- آفرین به شرافت بچه‌ها، آفرین به دل‌آوری این بچه‌ها... دارند در مقابل تیم یک میلیارد یورویی اسپانیا از دروازه ما دفاع می‌کنند.
- بچه‌های شایسته ما در این جام جهانی بازی می‌کنند.
- بچه‌ها، کاملاً شجاعانه به سمت دروازه اسپانیا خیز برمی‌دارند.
- خسته نباشید می‌گم به بچه‌ها، به ملت ایران که در پای گیرنده‌ها نشستند.
- استفاده مجازی از ضمیر انضمامی «ما» به جای «تیم ملی فوتبال ایران» نشان‌دهنده نهایت یکپارچگی و یگانگی یک ملت با یک تیم است.
- ما می‌تونیم به اسپانیا گل بزیم.
- تیم ما ۱۱ نفره نیست، تیم ما ۸۰ میلیون نفره است.
- ما توان گل زدن به اسپانیا رو داریم.
- تیم یکدست قرمز پوش ایران. (هویت‌دهی ظاهری)

ب) نام‌دهی غیررسمی

- در مواردی که از بازیکنان نام برده می‌شود، اولاً، این نام‌دهی به صورت کاملاً غیررسمی است؛ بدین معنا که با کاربرد ادب مثبت به شکل دوستانه و صمیمی، اسم کوچک بازیکنان ذکر می‌شود. ثانیاً، با افزودن کلمه «ما» و دادن هویت نسبتی باز هم به یکپارچگی اشاره می‌شود و سعی در هدایت اذهان شنوندگان به یکپارچگی و همان فرزند وطن بودن، می‌شود.
- سردار، دلاورانه در مقابل توپ می‌ایسته.
 - کریم پشت توپ هست، با شماره ۱۰.
 - سعید ما رو زدند اونجا (هویت‌دهی نسبتی).

پ) هویت‌دهی نسبتی

- ضربه‌ای که بچه‌ها می‌زنند و بیرون می‌ره، ما داریم در مقابل بهترین‌های دنیا بازی می‌کنیم.
- «دفاع جانانه، دلاورانه...» کنایه از به کارگیری تمام ظرفیت‌های فیزیکی، احساسی و... موجود یک تیم و یک ملت است.
- ... دفاع جانانه از بچه‌های تیم ایران که نمی‌گذاره توپ

گزارش دوم: روایت خیابانی از بازی ایران - اسپانیا ۲۰۱۸

هال^۱ (۱۹۸۰: ۱۶۶) می‌گوید اگر قرار است جریان گفتمان رسانه‌ای، هم کامل و هم تأثیرگذار باشد باید ترجمه شود و به کنشی اجتماعی تغییر شکل یابد. اگر هیچ معنایی استنباط نشود، هیچ مصرفی هم وجود نخواهد داشت. یک رویداد، قبل از این که به رویدادی ارتباطی تبدیل شود، می‌بایست به یک داستان تبدیل شود.

بر این اساس در این روایت، مفهوم‌سازی استعاری بر مبنای «وطن خانواده است» و «وطن یک پیکر است» صورت می‌گیرد. برخلاف بازی قبل، خیابانی در بیان هویت تیم ایران و مردم ایران هرگز به نقاط ضعف تیم‌های دیگر نمی‌پردازد، و نه تنها هیچ‌گونه تقابل و غیریتی را برجسته نمی‌کند، بلکه تیم ایران را عضوی از مجموعه بهترین‌های جهان می‌داند. بازنمایی کنش و کنش‌گران در این گزارش عمدتاً بر اساس مقوله‌بندی (هویت‌دهی طبقه‌ای و نسبتی)، به حاشیه‌بردن هویت فردی و برجسته‌سازی هویت ملی استوار است.

۱- کنش و کنش‌گران

وجود ضمیر انضمامی «ما» در تمامی روایت‌های خیابانی در جام جهانی ۲۰۱۸، تأکیدی بر هویت‌دهی «نسبتی» است؛ بدین صورت که از عناوین «بچه‌ها» و «بچه‌های ما» برای انتساب به اعضای تیم ملی بهره گرفته می‌شود. همچنین، در عباراتی مانند «بچه‌های ایران»، شاهد هویت‌دهی طبقه‌ای در این گزارش بودیم که تأکید بر این امر است که بازیکنان همگی اعضای خانواده «مام میهن ایران» هستند و این گفتمان در حقیقت تلاشی برای ایجاد همدلی و یکپارچگی ملی است.

الف) هویت‌دهی نسبتی و طبقه‌ای

- اعضای تیم ملی فوتبال ایران به عنوان بچه‌های ما و بچه‌های ایران مورد خطاب قرار می‌گیرند و کاربرد صفاتی مثل شرافت، دل‌آوری، شایستگی و شجاعت، در واقع برشمردن فضائل و شایستگی‌های یک ملت است که در جهت ترغیب و اقناع مردم ایران بیان می‌شود:
- ببینیم بچه‌های خوب ایرانی چه خواهند کرد.
 - فرصت برای بچه‌های ما، فرصت داریم برای این کار؛

و بزرگی کار اشاره می‌کند و با بزرگ‌نمایی کنش کنش‌گران می‌کوشد تا کار تیم ملی فوتبال را بزرگتر و باشکوه‌تر نشان دهد و به عظمت یک ملت اشاره کند.

گزارشگر فوتبال نه تنها به گزارش بازی (کنش) و کنش‌گران (فوتبالیست‌های ایرانی) می‌پردازد، بلکه به روایت عکس‌العمل‌هایی که شرکت‌کنندگان نسبت به سایر شرکت‌کنندگان یا سایر کنش‌ها نیز از خود نشان می‌دهند، می‌پردازد.

تأکید بر همدلی و وحدت ملی

گزارشگر با تأکید بر حضور مشتاقان و دلگرم‌کننده تماشاگران، از آنان به عنوان عاشقان وطن و پرچم ایران، که نمادی از هویت ملی است، یاد می‌کند و آنان را همچون اهالی پشت جبهه که همراه و همدل با مبارزان وطن در مقابل دشمن صف‌آرایی کرده‌اند، هویت‌دهی می‌کند.

- با سلام خدمت بینندگان محترم و ملت بزرگ ایران، دل‌ها همه یکی، قلب‌ها همه یکی، فکرو ذهنمان همه یکی و عشقمان همه یکی

- می‌شینیم به تماشای بچه‌های دلاورمان
- ایرانیان مشتاق در ورزشگاه بازی را تماشا می‌کنند.
- پرشورها و ایرانیان عاشق کشورشان و عاشق پرچمشون، درود بر ایران، آفرین بر ایران
- در این ورزشگاه ملت خوش قلب ایرانی است.
- ایرانی‌ها در ورزشگاه چه شوری به پا کردند.
- ... نمایی از جایگاه طرفداران ایران، البته مثل این که همه جا، جای طرفداران ایران و فوق‌العاده هستند مردم ایران در ورزشگاه کازان.

در این جملات از گزارش، گزارشگر به نتایج بازی می‌پردازد. هرچند از منظر او باخت، شلیک نهایی و مرگ است، اما به مخاطب القا می‌کند که، اگر عزم ملی بر حمایت از وطن و ادامه مبارزه باشد، بر پیکر ایران و ایرانی بی‌تأثیر است. او وطن‌پرستی را در گرو همراهی همیشگی در باخت‌ها و سختی‌ها می‌داند.

- درود بر شما، سلام بر ملت ایران بر همه شما که دلاوران بازی کردید...
- ما باختم ولی هنوز زنده‌ایم و تا ابد هم زنده می‌مونیم، ایرانی‌ها هستند، بوده‌اند و خواهند بود. طرفدار و وطن‌پرست اونه که در باخت‌ها همراه باشه.
- این عین زندگیه، ما ناامید نمی‌شیم و بازی بعدی رو هم تا پای جان می‌جنگیم.

به دروازه برسه. ما آرزو داریم بچه‌هایمان همچنان دلاوران در مقابل اسپانیا کار کنند.

- گل خوشگلی بود که بچه‌ها به اسپانیا زدند.
- بچه‌های ما عالی بودند.
- این درخشش بچه‌های ماست.

ت مکان‌مداری

گزارشگر با استفاده از مجاز و با راهبرد عینی‌کردن و مکان‌مداری از اعضای تیم ملی فوتبال به عنوان «ملت ایران» نام می‌برد تا تمرکز و تأکید را از افراد بردارد و ملت و کشور ایران را برجسته سازد.

- دفاع ایران دفاع جانانه‌ای است.
- حالا ایران که صاحب توپه. مسابقه جذاب با اسپانیا هست.
- ایران در خط حمله مثل همیشه خطرناک بازی می‌کنه.
- گل می‌زنیم، ایران گل می‌زنه، گل برای ایران.

ت هویت‌دهی طبقه‌ای

گزارشگر ابتدا اعضای تیم را به کل ملت ایران تعمیم می‌دهد و سپس با استفاده از صنعت تشخیص از آنها یک جسم و روح واحد می‌سازد که نامیرا است و ماندگار. ملتی که صدمات را تحمل می‌کند و پابرجا می‌ماند.

- ما الان ۳ امتیاز داریم، ما حذف شده از جام جهانی نیستیم، ایرانی‌ها هستند و زنده‌اند و ادامه زندگی‌شون رو در جام جهانی دنبال می‌کنند.

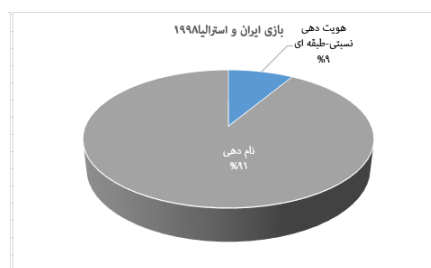
گزارشگر با استفاده از تشخیص‌زدایی و مجاز اندام‌مداری از «دل» به عنوان ظرف احساسات استفاده می‌کند تا شور و هیجان گزارش بازی را بالا ببرد. در فرهنگ ما معمولاً این صنعت بلاغی برای لحظات معنوی دعا و زیارت به کار می‌رود.
- دل‌ها را با هم ببریم به شهر کازان، بینیم با این کرنر اینجا چه خواهد شد...

۲- واکنش

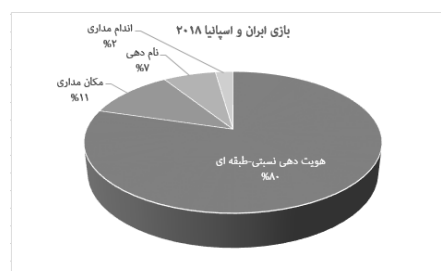
بازنمایی هویت تیم‌ها در این بازی تفاوت زیادی با گزارش بازی ایران - استرالیا دارد؛ اینجا نقاط ضعف حریف بیان نمی‌شود، بلکه از رقبا با عنوان «بهترین‌های دنیا» یاد می‌شود و حضور ما در کنار آنها نشان می‌دهد که ما هم در مجموعه بهترین‌ها قرار داریم. در واقع، هنگامی که رقیب بزرگ است رقابت کار بزرگتری است. با این توصیف، گزارشگر به دشواری

جمع‌بندی

در مجموع بررسی آماری دو گزارش نشان می‌دهد که گفتمان گزارشگر در بازی ایران و استرالیا با بهره‌گیری عمده از مؤلفه نام‌دهی، حول محور هویت فردی بازیکنان شکل می‌گیرد و با کاربرد القاب و عناوینی مانند «عقاب آسیا» (احمدرضا عابدزاده)، «غزال تیزپا» (خداداد عزیزی)، بر هویت فردی بازیکنان به عنوان قهرمانان و اسطوره‌های این سرزمین تأکید می‌شود. اما همین گزارشگر به تاسی از اوضاع اجتماعی - سیاسی اخیر ملی و بین‌المللی و نیاز جامعه به یکپارچگی و اتحاد و همدلی، این بار، بعد از دو دهه، در جام جهانی ۲۰۱۸، با ادبیاتی ملی‌گرایانه‌تر به روایت مسابقه می‌پردازد. در گزارش بازی ایران و اسپانیا، روایت گزارشگر با بهره‌گیری از مقوله‌بندی - مؤلفه‌های هویت‌دهی طبقه‌ای و نسبتی (منتسب کردن بازیکنان به ایران و خانواده ایران)، مکان‌مداری (خطاب قرار دادن ایرانیان با نام «ایران») و همچنین اندام‌مداری (دل‌ها)، با به حاشیه‌راندن هویت فردی، به طور بسیار گسترده‌ای حول محور هویت‌دهی ملی استوار است. او با به کار بردن کلماتی مثل «ما» به جای افراد و تیم و «ایران» به جای «تیم ملی» سعی در هدایت اذهان شنوندگان به سمت همبستگی و یکپارچگی ملی دارد. تفاوت دو گزارش را از این نظر می‌توان در دو نمودار شماره (۲) و (۳) مشاهده کرد.

نمودار ۲. نمودار هویت‌دهی اعضای تیم ملی ایران در بازی با استرالیا

نمودار ۳. نمودار هویت‌دهی اعضای تیم ملی ایران در بازی با اسپانیا

بحث و نتیجه‌گیری

ایران در حالی برای بازی‌های جام جهانی ۱۹۹۸ آماده می‌شد که جنگ تحمیلی هشت‌ساله را پشت سر گذاشته بود و در دوران بازسازی به سر می‌برد. در سطح ملی، مشارکت مردم در عرصه‌های اجتماعی ارتقا یافته بود و کوشش‌هایی برای بهبود روابط بین‌المللی در جریان بود. حضور در جام جهانی فرصتی بود که ایرانیان قابلیت‌های فردی و هویت ایرانی و اسلامی خود را به دیگران معرفی کنند. در حالی که در بازی ایران و اسپانیا چالش‌های اقتصادی و امنیتی و پایین بودن سطح مشارکت اجتماعی، تقویت وفاق ملی را می‌طلبد. در یک کلام می‌توان گفت که دو فضای کاملاً متفاوت در روایت دو بازی وجود دارد. در جام جهانی ۱۹۹۸ گزارشگر می‌کوشد تا با بهره‌گیری بیشتر از مؤلفه نام‌دهی و ترسیم چهره‌های اسطوره‌ای از بازیکنان، هویت فردی آنان را برجسته سازد و نیز با استفاده از غیریت‌سازی - تقابل بین ما و دیگران - چهره‌ای انسانی با هویتی مذهبی و ملی از تماشاچیان ایرانی ارائه دهد. او در کنار هویت ملی تماشاگران ایرانی، با خطاب قرار دادن آنها به عنوان «مؤمن» و «مسلمان»، بر هویت دینی آنان نیز تأکید می‌کند. اما در بازی ایران و اسپانیا با استفاده گسترده‌تر از زیرمؤلفه‌های مقوله‌بندی، شامل هویت‌دهی نسبتی و طبقه‌ای، به برجسته‌سازی هویت ملی بازیکنان می‌پردازد. او همچنین با استفاده از مجاز جزء به جای کل اعضای تیم ملی فوتبال را به کل ملت ایران تعمیم می‌دهد و سپس، با استفاده از تشخیص‌بخشی، از آنها یک جسم و روح واحد می‌سازد که نامیرا است و ماندگار؛ پیکری که صدمات را تحمل می‌کند و پابرجا می‌ماند.

مجموعاً می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که آنچه در رسانه‌ها به عنوان نتایج یک رقابت بیان می‌شود، حال‌وهوای نبردی را دارد که به شکل متنوعی بیانگر روابط علت و معلولی است. بدین معنا که جهت‌گیری رسانه‌ها در این روایت‌ها به سمتی است که بتوان از این بُردها و نُبردها در راستای جلب حمایت مردم از دولت‌ها و افزایش وفاق ملی برای گذر از بحران‌های هر مقطع استفاده کرد. و همان‌طور که ون اوستن^۱ (۲۰۱۰: ۲۷) استدلال می‌کند روایت‌های «برد و باخت» بر مبنای توقعات مردم در درک هر رقابت متفاوت است. نتیجه هر چه که باشد [صعود تیم ملی ایران در ۱۹۹۸ و یا توقف در مقابل اسپانیا در ۲۰۱۸]، روایت بازی کم‌وبیش با تجربه مردم از خوانش مفاهیم ملی منطبق است.

منابع

- امانیان، حسین (۱۳۸۸). چالش‌های امنیتی جمهوری اسلامی ایران از پیروزی انقلاب اسلامی تا حال حاضر (داخلی - خارجی). *فصلنامه پژوهشی اندیشه انقلاب اسلامی*، شماره ۶، ۲۱۰-۲۳۲.
- Anderson, B. (۱۹۹۱). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London & New York: Verso.
- Bainvel, S. (۲۰۰۵). *Sport and Politics: A Study of the Relationship between International Politics and Football*. MSc. Thesis, Msc. Program in International and European Relations, Linköpings Universitet. Retrieved From: <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:۲۰۶۲۹/FULLTEXT01.pdf>.
- Fairclough, N. L. (۱۹۹۵). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Hall, S. (۱۹۸۰). Encoding/Decoding. In M. G. Durham & D. M. Kellner (Eds.), *Media and Cultural Studies: Keywords*, (pp. ۱۶۳-۱۷۳). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- _____ (۱۹۹۱). Old and New identities; Old and New Ethnicities. In K. A.D. (Ed.), *Culture, Globalisation and the World-System: Contemporary conditions for the representation of identity*. Basingstoke: Macmillian.
- Jarvie, G. (۲۰۰۳). Communitarianism, Sport and Social Capital: Neighborly Insights into Scottish Sport. *International Review for the Sociology of Sport*, ۳۸(۲), ۱۳۹-۱۵۳.
- McCrone, D. ۱۹۹۸, *The Sociology of Nationalism*. London & New York: Routledge.
- Nie, T. (۲۰۱۳) *National Identity Representation in Sport Media: The Case of China and the U.S.* MSc. Thesis, Department of Parks, Recreation and Tourism, University of Missouri, Columbia. Retrieved From: <https://mospace.umsystem.edu/xmlui/bitstream/handle/10355/37978/Research.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- van Oosten, M. (۲۰۱۰). *Canadian Pride during the Vancouver ۲۰۱۰ Olympics*. Master of Journalism Thesis, Carleton University. Retrieved From: https://curve.carleton.ca/system/files/etd/392c7db1-2f48-480f-9209-982521a20586/etd_pdf/cdb498ffc2fe807b68d3130a0a2a7c0f/vanoosten-canadianprideduringthevancouver2010olympics.pdf
- van Leeuwen, T. (۱۹۹۵). Representing Social Action. *Discourse & Society*, ۶(۱), ۸۱-۱۰۶.
- _____ (۱۹۹۶). The Representation of Social Actors. In C. R. Caldas-Coulthard & M. Coulthard (Eds.), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*, (pp. ۳۲-۷۰). London: Routledge.